

Кучеренко Ірина, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри практичного мовознавства, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

УДК 81.13+811(07)

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** Статтю присвячено філософським засадам сучасної мовної освіти. Розглянуто сутність й особливості основних філософсько-методологічних концепт-тенденцій мовної освіти. Схарактеризовано засадничу тенденцією сучасної філософії освіти – особистісну орієнтованість процесу навчання, що створює необхідні умови для формування індивідуальної мовної особистості кожного учня. Обґрунтовано, що в умовах сьогодення функція і роль учителя переосмислюється відповідно до зміни акцентів педагогічної діяльності – від керівної до фасилітативної – наставника і помічника учня на шляху здобуття знань. Акцентовано увагу на тому, що нині розвиток мовної освіти відбувається на гуманістичних засадах діалогізму, який набуває ключового значення у процесі формування комунікативної компетентності учня. Зазначено, що в системі мовної освіти актуалізується тенденція утвердження технологізації навчання, стратегію розвитку якої беруть на себе технології навчання української мови.*

***Ключові слова:** мовна освіта, філософсько-методологічні тенденції, мовна особистість, особистісно орієнтоване навчання, учитель-словесник, діалогізація навчання, технологія навчання.*

***Аннотація.** Стаття посвячена філософським основам сучасного мовного освіти. Рассмотрены сущность и особенности основных философско-методологических концепт-тенденций мовного образования. Охарактеризованы базовую тенденцию современной философии образования – личностную ориентированность процесса обучения, которая создает необходимые условия для формирования индивидуальной языковой личности каждого ученика. Обосновано, что в современных условиях функция и роль учителя переосмысливается в соответствии с изменением акцентов педагогической деятельности – от руководящей к фасилитативной – наставника и помощника ученика на пути получения знаний. Акцентируется внимание на том, что в настоящее время развитие мовного образования происходит на гуманистических началах диалогизма, который приобретает ключевое значение в процессе формирования коммуникативной компетентности ученика. Отмечено, что в системе мовного образования актуализируется тенденция утверждения технологизации обучения,*

стратегію розвитку котрою беруть на себе технології обучення українському языку.

Ключевые слова: языковое обрзованіе, філософсько-методологіческие тенденції, языковая лічність, лічностно орієнтованное обученіе, учитель-словесник, діалогізація обученіе, технологія обученія.

Annotation *The article was given up to philosophical foundations of modern linguistic education. Essence and peculiarities of main philosophic-methodological concept-tendencies of linguistic education are examined. Important tendency of modern philosophical education is defined – personal orientation of educational process, that create necessary conditions for forming individual linguistic personality of each pupil. Well-founded, that in cases of present the function and role of teacher are reassessing accordingly to accent changing of pedagogical activity – from managing to facilitative – preceptor and assistant of a pupil on the way of knowledge getting. Attention is accented on development of linguistic education take place on humanistic planting of dialogization now, that acquire key meaning in the process of pupil's communicative competence forming. Indicated that tendency of affirmation of educational technologization in the system of linguistic education, technology of education Ukrainian language take it's strategy of development.*

Key words *linguistic education, philosophic-methodological tendencies, linguistic personality, personal orientation of education, language and literature teacher, dialogization of education, technology of education.*

Постановка проблеми. Сучасне демократичне суспільство України потребує змін стратегії й тактики мовної освіти і спонукає до пошуку нових шляхів удосконалення процесу навчання української мови в основній школі. Зміст мовної освіти спрямований на створення оптимальних умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу задля формування освіченої, креативної, самодостатньої, духовно багаті мовної особистості учня, розвитку його природних здібностей, реалізації власного пізнавально-творчого потенціалу. Національна доктрина розвитку освіти, Концепція мовної освіти в Україні, Державний стандарт базової і повної середньої освіти утверджують ідею компетентнісно спрямованого, особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного навчання, акцентують увагу на практичності навчального процесу, скеровують освітні програми на формування успішного учня, комунікативно компетентного і здатного до ефективних дій у різних сферах життєдіяльності.

Філософські засади сучасної мовної освіти визначають стратегічні принципи і загальні способи організації суб'єкт-суб'єктної навчальної діяльності учнів на уроці та є необхідною теоретичною платформою і методологічним орієнтиром для розроблення продуктивного навчання української мови. Провідними філософсько-методологічними тенденціями сучасної мовної освіти і методики навчання рідної мови, на нашу думку, є стандартизація змісту освіти в площині розвитку мовної особистості; комунікативно компетентнісна спрямованість навчання рідної мови; особистісна орієнтованість процесу навчання; переосмислення ролі й функцій учителя в навчальному процесі; діалогізація навчальної діяльності; застосування продуктивних технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень. У науковому просторі дослідження ціннісних філософських основ мовної освіти, розроблення нових методологічних проектів освітньої системи загалом і мовного навчання зокрема здійснювали провідні вчені:

- філософи (В. Андрущенко, Г. Батищев, О. Больнов, Є. Боринштейн, М. Бубер, Г. Гадамер, Б. Гершунський, А. Гофрон, М. Качуровський, В. Кремень, В. Лутай, М. Михальченко, С. Терепищій та ін.);

- педагоги (В. Адольф, А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський, Г. Балл, Б. Блум, В. Бондар, Т. Браже, Г. Ващенко, Н. Волкова, С. Гончаренко, І. Дичківська, А. Загвязинський, Р. Мільруд, М. Махмутов, В. Онищук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторської, В. Чайка та ін.);

- лінгводидакти (З. Бакум, О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Глазова, Т. Донченко, С. Караман, О. Кучерук, Т. Ладиженська, М. Львов, Л. Мамчур, В. Масальський, В. Мельничайко, С. Омельчук, Е. Палихата, М. Пентилюк, Т. Симоненко, Л. Скуратівський, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, І. Хом'як, Г. Шелехова та ін.).

Мета статті – розглянути домінуючі філософсько-методологічні тенденції сучасної мовної освіти, схарактеризувати сутність й особливості таких концепт-тенденцій як особистісна орієнтованість процесу навчання; переосмислення ролі й функцій учителя в навчальному процесі; діалогізація

навчальної діяльності; застосування продуктивних технологій навчання української мови.

Виклад основного матеріалу. Зasadничою тенденцією сучасної філософії освіти є антропоцентричний складник, що має чітко віддзеркалений вияв в **особистісній орієнтації мовної освіти** і створює необхідні умови для формування індивідуальної мовної особистості кожного учня основної школи. Результати філософськоосвітніх досліджень в напрямку «до особистості» представлено у працях В. Андрущенка, І. Беха, В. Воловик, П. Давидова, Ю. Канигіна, В. Кременя, М. Михальченка, С. Подмазіна, В. Ткаченка, В. Шкляра та ін. Визначаючи концептуальну канву сучасної філософії освіти, В. Андрущенко наголошує на значущості філософського підґрунтя навчально-виховного процесу, що складається з принципів пріоритету людини як особистості, свободи вибору цінностей, реалізації саморозвитку [1, с. 10]. Принцип антропоцентризму виступає головним засобом усвідомлення сутності індивіда й орієнтує навчально-виховний процес на розвиток мовної особистості кожного учня. Обґрунтування цього принципу знаходимо в наукових дослідженнях В. Андрущенка, І. Беха, А. Бойка, М. Грищенка, І. Зязюна, О. Коберника, В. Кременя, О. Пехоти, О. Сухомлинського, О. Любарської та ін. На думку В. Кременя, антропоцентризм – це «нова якість філософського розуміння людини, яка переважає як масштаби ренесансного антропоцентризму й гуманізму, так і філософської антропології, оскільки виходить за їхні межі. Адже сучасна постіндустріальна епоха – це епоха творчої людини, яка не вкладається в усталені визначення минулих часів [12, с. 13]». Нині мовна освіта має виступати не тільки способом і шляхом опанування мовних знань, а й поставати як дієвий засіб антропоцентризму. Центром мовного навчання повинна завжди перебувати Людина, і тому зміст, цілі, форми, методи, прийоми мають бути спрямовані насамперед на те, щоб допомогти учневі-людині відкрити самого себе, знайти власне місце у житті, розкрити всі свої здібності й задатки. З урахуванням цього навчання української мови спрямовано на становлення учня як людини креативної, духовної, моральної,

гуманної, людяної. Відповідно до принципу антропоцентризму система мовної освіти повинна забезпечити розвиток особистості нової генерації – комунікативно компетентної, активної, енергійної, комунікабельної, розум і душа, зовнішній вияв і внутрішній світ якої знаходяться в злагоді. В умовах глобалізації освітнього простору і трансформації мовної освіти учитель-словесник має сконцентруватися на особистісних здібностях і потребах учня, надавати змогу кожному досягти високого рівня розвитку власних загальнолюдських моральних і духовних якостей. Реалізація принципу антропоцентризму на уроці забезпечується шляхом упровадження особистісно орієнтованого навчання з метою розвитку гармонійної комунікативно компетентної особистості кожного учня. Найважливішим компонентом у сучасній системі мовної освіти є опора на суб'єктний досвід учня, створення позитивного емоційного стану школяра. Визначаємо такі основні правила принципу антропоцентризму:

1. Центром процесу навчання є учень як індивідуальна особистість.
2. Реалізовувати особистісно орієнтований підхід до навчання.
3. Розвивати мисленнєві, комунікативно-мовленнєві, творчі здібності учня.
4. Застосовувати суб'єкт-суб'єктну діяльність учасників навчального-процесу на засадах взаємоповаги і взаєморозуміння.
5. Упроваджувати педагогіку співробітництва, а не однобічного керівництва.
6. Поєднувати пізнавальну діяльність з вихованням особистості.
7. Використовувати тексти високоморального змістового наповнення.
8. Здійснювати етичний та естетичний розвиток учня.

Особистісно орієнтована освіта потребує пошуку шляхів продуктивного проектування процесу мовного навчання, спрямованого на розвиток індивідуума, його власних загальнонавчальних та предметних компетентностей і морально-етичних якостей. «Не відмовляючись від соціальної детермінації, – підкреслює В. Серіков, – особистісно орієнтована освіта потребує засобами навчального процесу забезпечити повноцінне – вільне і творче – проживання дитинства та юності як повноцінних етапів життєвого ствердження людини. Основу цього типу навчання складає такий спосіб засвоєння змісту освіти суб'єктом, за якого відбувається «зняття» об'єктивного значення матеріалу і виявлення у ньому суб'єктивного смислу, особистісно стверджуючих цінностей [17, с. 10]. Усе це зумовлює переорієнтацію процесу мовного навчання в русло розвитку індивідуальності

учня, максимальної індивідуалізації навчання, розроблення технології уроку української мови в аспекті особистісно орієнтовного навчання з урахуванням унікальності кожного школяра, врахування його власних природних даних, інтересів, життєвих та навчальних цілей, систем цінностей та пріоритетів.

Особистісно орієнтований навчально-виховний процес, як справедливо стверджує І. Бех, надає змогу вихованцеві краще функціювати як особистість. Це є наслідком того, що і вихователь, і вихованець працюють у єдиному емоційно-чуттєвому діапазоні [3, с. 41]. Розвиваючи думку вченого, зазначимо, що особистісно орієнтований процес навчання на уроці передбачає спільне взаємопов'язане цілевизначення навчальної роботи як зі сторони вчителя, так й учня, осмислену мотивовану пізнавальну діяльність школяра, засновану на плідній педагогічній взаємодії з учителем. Нині, на думку П. Давидова, «на зміну старим уявленням про цілі і завдання школи приходять філософське розуміння проблем освіти, усвідомлення цінності людської особистості, необхідності охорони її достоїнства, гідності, домірності суспільного інституту природі індивідуальності, поєднання природних пропорцій суспільного й індивідуального [7, с. 171]». Саме учень є ключовою фігурою у процесі навчання, тому вся увага і педагогічна діяльність учителя концентрується на розвитку його особистісних природних даних, підготовці до реального комунікативного середовища, в якому учень має постати як ефективний мовець, котрий володіє арсеналом необхідних лінгвістичних засобів, умінням їх використовувати під час мовленнєвої діяльності та має міцні позитивні моральні якості. Актуальним на шляху зреалізованості філософської тенденції особистісно орієнтованого мовного навчання є впровадження суб'єкт-суб'єктної взаємодії, гуманістичної парадигми освітньої діяльності, інтерактивних технологій навчання, що створюють оптимальні умови для розвитку комунікативної компетентності кожного школяра. У зв'язку з цим необхідно врахувати, що навчальну роботу на уроці потрібно якомога ближче наблизити до життєвих ситуацій спілкування, в межах яких розвивати індивідуальні комунікативні компетентності кожного учня у класному колективі.

Особистісно орієнтована мовна освіта у наш час, безперечно, розвивається в напрямі розвитку високого рівня всіх складників комунікативної компетентності кожного школяра. С. Терепиций в сучасному філософському розумінні моделлю особистості в новій парадигмі освіти вбачає інноваційну людину, котра розглядає навколишній світ не як сталу, гармонійну структуру, до якої потрібно пристосовуватися, а як сферу пізнавальної та практичної невизначеності, яку потрібно редукувати як послідовність різноманітних труднощів, які необхідно подолати. Винахідливість стає архетипом діяльності для інноваційної людини, а провідною метою навчання – формування в неї власної дослідницької позиції, тобто значення набуває процес переходу в освітній діяльності від школи пам'яті до інституту роботи з мисленням [18]. Такий погляд дає право впроваджувати в мовний освітній процес ідеї проблемного та розвивального навчання і конструювати на їх основі технології особистісно орієнтованого уроку української мови, на якому учень не переймає знання від учителя, а разом з ним добуває їх під час спільної пізнавально-дослідної діяльності.

Особистісно орієнтована технологія навчання трактується нами як суб'єктно зорієнтована, методично спроектована й реалізована вчителем-словесником організація й управління процесом активного учіння, спрямованого на вирішення і розв'язання спеціально визначених навчальних цілей (пізнавальних, дослідницьких, експериментальних, перетворювальних, проектних) комунікативно компетентнісного і мовленнєво-діяльнісного характеру, різної складності та проблематики. Сутність особистісно орієнтованої технології уроку української мови полягає у створенні оптимальних умов для формування індивідуальної мовної особистості учня, розвитку його власної комунікативної компетентності. Навчальна взаємодія двох діяльностей (навчання /викладання й учіння) передбачає партнерство учасників навчального процесу, побудоване на ідеях гуманізму, стимулювання до творчості й самореалізації як учня, так і вчителя.

Особистісно орієнтована технологія зумовлює насамперед створення необхідних умов для розвитку мовної особистості кожного учня з

урахуванням його індивідуальних особливостей. З огляду на це визначаємо, що урок української мови в аспекті особистісно орієнтованої технології навчання буде ефективним за умов дотримання і впровадження у практику основних ознак цієї технології, як-от: забезпечення розвитку і саморозвитку мовної особистості учня як суб'єкта пізнавальної та предметної навчальної діяльності, створення позитивної особистісної Я-концепції учня; урахування психолого-вікових особливостей, суб'єктного досвіду учня; вироблення власної мотивації учня до процесу активного учіння; здійснення чіткого цілевизначення не тільки вчителем, а і самим учнем; забезпечення реалізації власної рефлексії в учня і, в разі потреби, корекції його навчальних дій; застосування різнотипних активних форм організації навчально-пізнавальної роботи комунікативно компетентісного спрямування; використання комплексу традиційних та інноваційних методів, прийомів і засобів навчання; упровадження особистісно орієнтованих ситуацій. Сукупність цих ознак забезпечує реальну участь учня в навчальному процесі на уроці.

Виходячи з філософської теорії пізнання, методика застосовує досягнення в галузі суміжних наук, пов'язаних із процесом засвоєння мови (лінгвістики, психолінгвістики, дидактики, соціології та ін.), розробляє й пропонує новітні технології, проектує можливості впровадження методів і прийомів навчання, які забезпечили б високий рівень розвитку в учнів мовленнєвих, мовних, комунікативних знань, умінь, навичок і досвіду їх застосування у процесі спілкування. Значну роль у процесі навчання нині (як і кілька століть тому) відіграє професійна компетентність учителя. В умовах сьогодення **функція і роль учителя** як важлива філософсько-методологічна тенденція мовної освіти переосмислюється відповідно до зміни акцентів педагогічної діяльності – від керівної до фасилітативної – наставника і помічника учня на шляху здобуття знань. Слушною з цього приводу постає думка А. Качур про те, що «учительство повинно відмінно оволодіти технологією уроку і методичним багатством викладання української мови, щоб належно піклуватися про чистоту, виразність, багатство мовлення своїх вихованців, прищеплювати їм любов до рідної мови і народу, необхідність і

бажання спілкуватися нею не тільки у навчальній діяльності, а й у повсякденному житті [11, с. 89]». Вважаємо, що сучасний учитель має реалізовувати нові концепції мовної освіти, які утверджують осмислений відхід від «сухого» вивчення лінгвістичних одиниць, їх граматичних особливостей, спрямовують і сконцентровують усю навчальну роботу на розвиток мовлення учнів, засвоєння мовних одиниць заради використання їх у процесі комунікативної діяльності, вивчення краси рідного слова, збереження його національної своєрідності й енергетичної значущості.

Учитель-словесник, крім реалізації цілей мовної освіти, задекларованих у нормативних державних документах, має мотивувати процес учіння на уроці, стимулювати в учнів бажання до саморозвитку і самовдосконалення. Важливою аксіомою сучасної філософії освіти для вчителя у процесі навчання й учня під час учіння постає необхідність усвідомлення переходу від класичної формули «освіта – на все життя» до новочасної – «освіта впродовж усього життя». З огляду на це, педагог активізує пізнавальну діяльність учнів не тільки на одному уроці, а стимулює їх до постійного вдосконалення власної мовної особистості.

На думку В. Кременя, «процес навчання, його процедура, спосіб взаємодії вчителя й учня... постає не як механічна передача знань від однієї людини до іншої, а створення умов, за яких стають можливими процеси народження знань самим учнем, його активна і продуктивна діяльність. Дана ситуація – це ситуація відкритого діалогу, прямого і зворотного зв'язку, солідарної взаємодопомоги. Завдяки сумісній активності в такому контексті учитель і учень починають функціювати в одному темпі [12, с. 8]». До сказаного додамо, що за таких умов процес навчання на уроці стає інтерактивним, а функція педагогічної взаємодії вчителя й учня переосмислюється. Педагог – це не транслітератор знань, а помічник на шляху до самоздобуття і саморозвитку учнем особистісних знанневих новоутворень (компетентностей). Напрямок професійної переорієнтації вчителя – від просвітництва до здійснення життєтворчої місії, від авторитарної педагогіки до педагогіки особистісно орієнтованої. За умов впровадження

педагогіки співробітництва словесник скеровує траєкторію навчання школяра, а учень осмислено й мотивовано здобуває знання і виробляє вміння. Важливо наголосити, що цілевизначення обох учасників навчального процесу на уроці мають збігатися, а їх взаємодія повинна бути цілісною і взаємозумовленою. Вчитель рідної мови в умовах інноваційної мовної освіти виконує важливу роль – запроваджує активну співдіяльність, організовує сумісний навчальний процес, спонукає учнів до пізнавальної діяльності, «підштовхує» до самоосвіти.

Педагогічна позиція вчителя на сучасному уроці мови особлива – педагог є організаційно-управлінським і комунікативно-діяльнісним центром, який починає, веде, підтримує та спрямовує навчально-виховний процес. Під час педагогічної діяльності вчитель діє і відповідно сприймається учнем не тільки як спеціаліст у своїй галузі, а і як соціальна особистість. Педагогічна позиція вчителя, – стверджує І. Бех, – є «унікальною, оскільки одночасно виступає й особистісною (вона виявляється у будь-якій зустрічі дорослого з дитиною), і професійною, необхідною для створення умов досягнення цілей і цінностей освіти. Принципово важливо наголосити, що педагог у своїй дійсно педагогічній позиції ніде й ніколи не зустрічається з дитиною як «об'єктом»; в особистісній позиції він завжди зустрічається з іншою людиною, а у власне професійній – з умовами її становлення і розвитку [4, с. 76]». У процесі зростання професіоналізму словесника в умовах сучасної мовноосвітньої парадигми надзвичайно важливу роль відіграють два аспекти високоякісної праці вчителя: професійна компетентність і особистісні якості, які у нерозривній взаємодії виявляють майстерність педагога та забезпечують процес ефективного навчання.

Філософські засади сучасної мовної освіти спираються на теорії взаємодії різних суб'єктів спілкування в суспільстві, найпоширенішою серед яких є філософсько-методологічна тенденція **діалогізація навчальної діяльності**, засадничим підґрунтям якої є діалогове / полілогове спілкування головних учасників педагогічного процесу – вчителя й учня.

Філософію діалогу розглядали у низці дослідницьких розвідок Г. Батищев, О. Больнов, М. Бубер, О. Дольська, С. Ніколаєнко, В. Лутай, К. Ясперс та ін. У сучасному науковому просторі відбувається розвиток мовної освіти на гуманістичних засадах діалогізму, що набуває ключового значення у процесі розроблення технологій сучасного уроку української мови. Так, під час реалізації процесу навчання на основі діалогізації здійснюється навчально-пізнавальний дискурс між учителем-словесником й учнем, відбувається їх суб'єкт-суб'єктна взаємодія, що має дотичне цілеспрямовання: педагог прагне сформувати комунікативну компетентність школяра, а учень – осмислено розвинути її складники (мовленнєву, мовну, власне комунікативну, соціокультурну і діяльнісну компетентності) для себе. Дискурс, на думку Т. Ван Дейка, – це «комунікативна подія, що відбувається між мовцем і слухачем (спостерігачем тощо) у певному часовому та просторовому контекстах у процесі комунікативної дії (усної чи писемної, з вербальними та невербальними складниками) [5, с. 312]». У межах уроку української мови навчально-пізнавальний дискурс розуміємо як комунікативну репрезентацію контактного суб'єкт-суб'єктного спілкування вчителя – учня – учнів з метою передачі науково-змістової інформації і розвитку всіх складників комунікативної компетентності.

Сучасна філософсько-методологічна парадигма спирається на комунікативну раціональність педагогічного процесу, основною формою якої є, безперечно, саме діалог. На думку В. Аршинова, сучасна «постнеокласична наука у своїй синергетичній якості покликана формувати нового відповідального трансдисциплінарного суб'єкта, відповідального перед істиною і відкритого для діалогу з трансдисциплінарним суб'єктом духовної культури – як образу людини, яка несе відповідальність за істину людського буття в динамічному світі [2, с. 121]». Додамо, що в методиці навчання мови така важлива тенденція філософії освіти як діалогізація виявляється на уроці української мови двобічно: по-перше, це стратегічний орієнтир формування досконалої мовної особистості, котра спроможна вдало здійснювати мовленнєву діяльність (діалогічну, полілогічну, монологічну) під час

комунікації з іншими людьми у різних сферах суспільної взаємодії, по-друге, це важлива теоретико-методологічна платформа і засіб побудови процесу навчання, в межах якого відбувається реальний навчальний діалог з метою розвитку певного виду компетентності. Кожний із цих аспектів діалогізації діє у взаємозв'язку і взаємозалежності, виступає стратегією і тактикою цільовизначеності діяльності вчителя (навчання) та учня (учіння).

О. Дольська, досліджуючи діалогічну раціональність у сучасній освіті, доводить, що нині має бути застосованим також діалог із зовнішнім світом. Учень самостійно вибудовує сенси, змісти, цілі та організацію свого навчання. Молода людина рухається не тільки в обрії вже готових знань, найчастіше індивідуальна траєкторія руху визначається самостійно. Школяр створює особистісний простір освіти, здійснює рефлексію власної освітянської діяльності [8, с. 11]. У зв'язку з цим важливо наголосити на осмисленні учнем значущості та необхідності розвитку власної мовної особистості, усвідомленні вмотивованості власного учіння, а вчитель, відходячи від моделі монологічної педагогічної взаємодії, вдало спроектує і реалізує модель діалогічної співпраці з учнем, активно використовуючи евристичний діалог. А. Хуторський, А. Король трактують «евристичний діалог» не тільки як педагогічний метод або форму, а надають йому ширшого, глобальнішого значення і наполягають на тому, що такий діалог повинен стати пріоритетним принципом навчання й освіти взагалі. Вчені під евристичним діалогом розуміють «постановку з боку учнів питання, зверненого до зовнішнього освітнього середовища, на кожному етапі його освітянської діяльності; цільовизначення, вибір форм та методів, що відповідають його культурно-історичним, психологічним особливостям [19, с. 111]». Упровадження діалогізації у практику навчання української мови стимулює учня до активної мовленнєвої діяльності, у процесі якої учень активно ставить питання (а не тільки відповідає на поставлені вчителем). Це стимулює виникнення особливої мотивації на розроблення активної пізнавально-дослідницької стратегії навчання.

Таким чином, ключова філософська тенденція мовної освіти – ідея діалогу педагога й учня як унікальних особистостей – набуває широкого визнання, потребує науково-методологічного розроблення з метою реального втілення у практику навчання української мови. Діалог під час навчальної діяльності на уроці, суб'єкт-суб'єктної взаємодії постає, на наш погляд, одночасно як мета, необхідний засіб і середовище становлення й розвитку, самореалізації та індивідуалізації учня. Процес діалогізації повинен забезпечити всі умови для того, щоб учень став активним, самостійним, умів здійснювати всі види мовленнєвої діяльності та вдало реалізовувати себе як мовну особистість під час навчально-пізнавального дискурсу і життєвої комунікації. Діалогізація навчальної діяльності є однією з домінуючих тенденцій, що сприяє взаєморозумінню учасників навчально-виховного процесу на уроці і дозволяє виховувати розвинену мовну особистість.

Особливо важливою для філософії мовної освіти є модернізація освітнього процесу, пошук нових методик навчання з метою досягнення високої якості освітньої діяльності. Процес навчання і виховання мовної особистості, мовленнєво спроможної, мовно обізнаної й свідомої, висококультурної, духовно багатой і комунікативно компетентної, залежить не тільки від змісту мовної освіти, зафіксованої у нормативних державних документах, а й від технології навчання рідної мови. У просторі сучасної філософії освіти актуалізується передусім тенденція **утвердження технологізації навчання**, стратегію розвитку якої, за твердженням І. Зязюна, беруть на себе освітні технології [10, с. 78]. Ідею технологізації освіти в загальних рисах знаходимо ще у працях фундаторів філософсько-методологічної думки Я. Коменського, Р. Декарта, Ф. Бекона, а в сучасних дослідженнях – у наукових розвідках В. Андрущенка, І. Беха, Б. Гершунського, В. Лутая, С.Терепищого та ін. На думку Б. Гершунського, процесуальний аспект освіти прямо стосується як практичної роботи педагога, так і пізнавальної діяльності учнів, передбачає «розумну алгоритмізацію» їхніх дій і творчий характер навчального процесу [6]. Нині

технологізація навчання української мови є однією з провідних тенденцій оновлення мовної освіти і стимулом для модернізації сучасного уроку мови.

Сучасне використання поняття «технологія» в галузі дидактики й лінгводидактики «не суперечить задачам педагогіки: опису, поясненню, прогнозуванню, проектуванню педагогічних процесів [13, с. 318]», і тому обґрунтовано вкоренилося в значенні дотримання змісту й чіткої послідовності етапів навчально-виховної діяльності, наука про мистецтво володіння процесом, майстерність педагога. О. Пометун переконана, що в наш час термін «технологія» все частіше використовують дослідники проблем організації процесу навчання, більш глибоко вивчаючи роль і функції учня, а також його взаємодії з іншими учасниками процесу навчання [16, с. 47]. Поняття «технологія» у теорії і практиці навчання української мови розглядається нами у проекції з діями суб'єктів педагогічного процесу (вчителя й учня), котрі з одного боку підпорядковані дотриманню алгоритмізованим діям, нормам і правилам, а з іншого боку – творчо й імпровізовано здійснюють педагогічну діяльність задля досягнення запланованого результату. Імплементувати технологію у педагогічну сферу дозволяє технологічний підхід, який сприяє цілеспрямованій реалізації мети мовної освіти, відкриває нові можливості для методичної варіативності в організації й проведенні уроку української мови з метою досягнення наперед поставлених цілей мовного навчання, дозволяє по-сучасному спроектувати і зреалізувати навчальне заняття, вдосконалити його змістовий, процесуальний та інструментарний складники, модернізувати форми навчальної діяльності, синтезувати традиційні та інноваційні методи й прийоми навчання.

В аспекті лінгводидактики поняття «технологія навчання» функціює в трьох аспектах: система навчання; метод, засіб навчання; алгоритм, певна послідовність дій. Технологія навчання детально описує систему дій не тільки вчителя, а й насамперед того, хто навчається, – учня; забезпечує, гарантує під час конкретного застосування досягнення визначених результатів. М. Пентилюк, трактує технологію навчання відносно до педагогічної технології як часткове до загального і правомірно стверджує:

«Технологія навчання відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах педагогічної технології [15, с. 48]». О. Кучерук під технологією навчання розуміє «послідовну реалізацію вчителем і учнями на практиці заздалегідь спроектованого навчального процесу, керовану системою методів і засобів досягнення наперед визначених цілей, з подальшим діагностуванням навчально-виховних результатів» і конкретизує термін «технологія навчання мови – це системне лінгво-методичне утворення, у складі якого інтегруються методи, форми і засоби навчання, орієнтовані на формування елементів власне предметних компетентностей учнів як цілей навчання під керівництвом учителя [14, с. 246]». Наголосимо, що технологія навчання окреслює, моделює шлях вивчення конкретного навчального матеріалу (мотивація – цілевизначення – цілереалізація – рефлексія – корекція) в межах відповідної теми на уроці української мови.

Узагальнивши визначення науковців, вважаємо, що технологія навчання української мови – це системна лінгводидактична концептуальна організація навчального процесу, побудованого на основі активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя й учня; комплекс продуктивних та ефективних форм, методів, прийомів і засобів навчання, що мають комунікативно-діяльнісну основу; технологічна модель, проект, алгоритм педагогічно вмотивованої й цілевизначеної співпраці вчителя й учня, що забезпечує гарантоване досягнення наперед задекларованого результату. Пріоритетною ознакою технології сучасного навчання мови є вирішення філософсько-методологічних тенденцій вдалого співвідношення традиційної методики та інноваційних технологій. Класичні та новітні методи, прийоми, форми і засоби навчання, на наш погляд, потрібно не абсолютизувати, а доречно поєднувати у розумному співвідношенні відповідно до мети уроку.

Висновки. В умовах сьогодення домінувальні філософсько-методологічні концепції сучасної мовної освіти – стандартизація змісту освіти в площині розвитку мовної особистості; комунікативно компетентнісна спрямованість навчання рідної мови; особистісна орієнтованість процесу навчання; переосмислення ролі й функцій учителя в

навчальному процесі; діалогізація навчальної діяльності; застосування продуктивних технологій навчання української мови – значно прискорюють розвиток теорії і методики навчання рідної мови, зумовлюють становлення принципово нових вихідних закономірностей, принципів та правил побудови навчально-виховного процесу, передбачають визначення загальних способів суб'єкт-суб'єктної організації навчання і спричиняють переосмислення й модернізацію основної організаційної форми навчання – уроку рідної мови.

Викладені положення не вичерпують усіх аспектів означеної проблеми, а спонукають до подальшого студіювання та наукового розв'язання пріоритетних питань української лінгводидактики і розробленні продуктивних технологій навчання української мови з метою формування мовної особистості, комунікативної компетентності учня.

Література

1. Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів / В. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 5 – 18.
2. Аршинов В. И. Становление субъекта постнеклассической науки и образования / Аршинов В. И., Буров В. А., Гордин П. М. // Синергетическая парадигма. Синергетика образования. – М. : Прогресс, 2007. – С. 114–136.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : навч.-метод. посібник. / І. Д. Бех – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
5. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация : сб. работ / Т. А. Ван Дейк пер. с англ., под. ред. В. И. Герасимова. – М. : Прогрес, 1989. – 312 с.
6. Гершунский Б. С. Философия образования / Б. Г. Гершунский. – М. : Московский психолого-социальный институт : Флинта, 1998. – 432 с.
7. Давидов П. Безперервна освіта – вимоги часу чи нова філософія освітньої діяльності / П. Г. Давидов // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського. – Серія : Гуманітарні науки. – 2010. – № 2. – С. 170 – 175.
8. Дольська О. Діалогічна раціональність в сучасній освіті як альтернатива інструментальній раціональності / О. О. Дольська // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник праць. Тематичний випуск: Філософія. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2009. – № 26. – С. 3– 12.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

10. Зязюн І. Технологізація освіти як історична непевність / І. Зязюн // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Випуск 1. – С. 78 – 85.
11. Качур А. М. Філософські засади вивчення української мови у початковій школі / А. М. Качур. // Збірник наукових праць «Педагогічний процес. Теорія і практика» – 2013. – № 2. – С. 83 – 90.
12. Кремень В. Г. Освіта і суспільство в парадигмі синергетичного мислення / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 2. – С. 5– 11.
13. Крившенко Л. П. Современные технологии обучения / Л. П. Крившенко, М. Е. Вайндорф-Сысоева // Педагогика : учеб. / [под ред. Л. П. Крившенко]. – М. : ТК Веб-лби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 261 – 273.
14. Кучерук О. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : монографія / О. А. Кучерук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 420 с.
15. Пентилюк М. Сучасний урок української мови / М. І. Пентилюк, Т. Г. Окунович. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
16. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання / О. І. Пометун. – К. : Шкільний світ, 2007. – 112 с.
17. Сериков В. В. Образованность и личность. Теория и практика проектирования образовательных систем / В. В. Сериков. – М. : Логос, 1999. – 272 с.
18. Терепищій С. Сучасний філософсько-освітній дискурс / С. О. Терепищій // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://terepishchy.com/philosophy-of-education/>
19. Хуторской А. В. Диалогичность как проблема современного образования (философско-методологический аспект) / А. В. Хуторской, А. Д. Король // Вопросы философии. – 2008. – № 4. – С. 109 – 115.

Literatura

1. Andrushchenko V. Filosofiia osvity KhKhI stolittia: poshuk priorityativ / V. Andrushchenko // Filosofiia osvity. – 2005. – № 1. – S. 5 – 18.
2. Arshynov V. Y. Stanovlenye sub'yekta postneklassycheskoi nauky y obrazovaniya / Arshynov V. Y., Burov V. A. , Hordyn P. M. // Synerhetycheskaia paradyhma. Synerhetyka obrazovaniya. – М. : Prohress, 2007. – S. 114–136.
3. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti : U 2 kn. Kn. 1 : Osobystisno oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady : navch.-metod. vydannia. – К. : Lybid, 2003. – 280 s.
4. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti : U 2 kn. Kn. 2 : Osobystisno oriientovanyi pidkhid: naukovopraktychni zasady : navch.-metod. posibnyk. / I. D. Bekh – К. : Lybid, 2003. – 344 s.
5. Van Deik T. A. Yazyk. Poznanye. Kommunykatyvia : sb. rabot / T. A. Van Deik per. s anhl., sost. V. V. Petrov; pod. red. V. Y. Herasymova; vstup. st. Iu. N. Karaulova y V. V. Petrova. – М. : Prohres, 1989. – 312 s.
6. Hershunskyi B. S. Fylosofiia obrazovaniya / B. H. Hershunskyi. – М. : Moskovskyi psykholoho-sotsyalnyi ynstitut : Flynta, 1998. – 432 s.

7. Davydov P. Bezperervna osvita – vymohy chasu chy nova filosofiia osvitnoi diialnosti / P. H. Davydov // Visnyk Donetskoho natsionalnogo universytetu ekonomiky i torhivli imeni M. Tuhan-Baranovskoho. – Seriiia : Humanitarni nauky. – 2010. – № 2. – S. 170 – 175.

8. Dolska O. Dialohichna ratsionalnist v suchasni osviti yak alternatyva instrumentalnii ratsionalnosti / O. O. Dolska // Visnyk Natsionalnogo tekhnichnogo universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut». Zbirnyk prats. Tematychnyi vypusk: Filosofiia. – Kharkiv : NTU «KhPI». – 2009. – № 26. – S. 3– 12.

9. Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy [holovnyi red. V. H. Kremen]. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.

10. Ziazun I. Tekhnolohizatsiia osvity yak istorychna nepevnist / I. Ziazun // Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. – 2001. – Vypusk 1. – S. 78 – 85.

11. Kachur A. M. Filosofski zasady vyvchennia ukraïnskoi movy u pochatkovii shkoli /A. M. Kachur. // Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichnyi protses. Teoriia i praktyka» – 2013. – № 2. – S. 83 – 90.

12. Kremen V. Osvita i suspilstvo v paradyhmi synerhetychnoho myslennia / V. H. Kremen // Pedahohika i psykholohiia. – 2012. – № 2. – S. 5– 11.

13. Kryvshenko L. P. Sovremennyye tekhnolohyy obucheniya / L. P. Kryvshenko, M. E. Vaindorf-Sysoeva // Pedahohyka : ucheb. / [pod red. L. P. Kryvshenko]. – M. : TK Veb-lby, Yzd-vo Prospekt, 2006. – S. 261 – 273.

14. Kucheruk O. Systema metodiv navchannia ukraïnskoi movy v osnovnii shkoli: teoriia i praktyka : monohrafiia / O. A. Kucheruk. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2011. – 420 s.

15. Pentyliuk M. Suchasnyi urok ukraïnskoi movy / M. I. Pentyliuk, T. H. Okunevych. – Kh. : Vyd. hrupa «Osnova», 2007. – 176 s.

16. Pometun O. I. Interaktyvni metodyky ta systema navchannia / O. I. Pometun. – K. : Shkilnyi svit, 2007. – 112 s.

17. Serykov V. Obrazovannost y lychnost. Teoryia y praktyka proektyrovaniya obrazovatelnykh system / V. V. Serykov. – M. : Lohos, 1999. – 272 s.

18. Terepishchyi S. Suchasnyi filosofsko-osvitnii diskurs / S. O. Terepishchyi // [Elektronnyi resurs] : Rezhym dostupu : <http://terepishchyi.com/philosophy-of-education/>

19. Khutorskoi A. Dyalohychnost kak problema sovremennoho obrazovaniya (fylosofsko-metodolohycheskyi aspekt) / A. V. Khutorskoi, A. D. Korol // Vopros fylosofyy. – 2008. – № 4. – S. 109 – 115.